

POZNAJE LI NETKO MLADU GALIBARDU?

Bratanićev nacrtak studije o jednom elementu prahrvatske mitologije

Vitomir Belaj
Odsjek za etnologiju
Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 39(092) Bratanić, B.
Izvorni znanstveni članak
Primljeno 15. V. 1996.

Prikazana je nedovršena i neobjavljena Bratanićeva studija o pripjevu u jednoj podravskoj „danajki“. Pokušao je nerazumljivu riječ „danaj“ protumačiti kao ime drevne kartvelske boginje-majke Danana, koja je bila glavna hipostaza boginje sunca Kal-Babar. Podravska „galibarda“ bila bi, dakle, Danana Kal-Babar. Tekstovi danajki mogu se, međutim, u potpunosti objasniti iz konteksta praslavenske mitologije u kojoj se pripovijeda o mladenki u vrhu krošnje svjetskoga stabla. Prikazan je Bratanićev način rada i razmišljanje, kao i njegova korespondencija s prof. Giorgiom Čitajom.

UVOD

Ovaj moj prilog posvećen je Branimiru Brataniću, mojemu profesoru i negdašnjem pročelniku Odsjeka za etnologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, u povodu desetgodišnjice njegove smrti. Bio sam s profesorom usko povezan. Izabrao me za svojega nasljednika na Odsjeku pa je pomalo nespretno, ali pažljivo, gotovo očinskom skrbi i, ipak (ako smijem biti neskroman), s uspjehom, bdio nad mojom karijerom. Često sam zalazio k njemu kući na Bijenik, a posljednjih

godina profesorova života prosjedio sam sate i sate u korisnu razgovoru uz njegovu bolesničku postelju. U tim su se razgovorima rađale zamisli nekih mojih kasnijih članaka, iz njih je izrasla i tema koju namjeravam ovdje prikazati.

KAKAV JE BIO BRANIMIR BRATANIĆ?

O tome, *tko* je bio Branimir Bratanić, ne moram posebno govoriti. Ako nekoga, ipak, zanimaju pojedinosti, neka pogleda moj članak iz 1980., kao i izložbeni katalog Mirjane i Josipa Barleka iz 1996. Radije bih spomenuo neke njegove osobne značajke. Bio je tih, marljiv, doživljavali smo ga pomalo u sjeni njegova (i našega) profesora Milovana Gavazzija. Ipak, bio je iznimno cijenjen u inozemstvu, ne manje od Gavazzija, veoma uvjerljiv kada je htio nešto postići; nepovjerljiv prema institucijama, uspio je i u zemlji i u svjetskim okvirima ustrojiti nekoliko zavidnih znanstvenih mreža sastavljenih od vrhunskih znanstvenika (ne institucija; to se kasnije pokazalo slabošću tih mreža).

Žestoko je zagovarao kulturnohistorijsku/kulturnopovijesnu etnologiju, i to onu izvornu, Graebnerovu (a ne „nauku“ o kulturnim krugovima, *Kulturkreislehre* p. Wilhelma Schmidta), pa ipak su ga u SAD, na njegovo veliko čuđenje i tiho negodovanje, neki ozbiljni znanstvenici smatrali strukturalistom. Njegov je znanstveni interes, kako je poznato, bio usmjeren na oraće sprave, a iz toga je, zatim, izraslo i njegovo zanimanje za etnološku teoriju i metode, kao i za upotrebu kartografske tehnike u etnologiji.

NAMJERA

Želja mi je ovom prigodom predstaviti jednoga drukčijeg Bratanića, Bratanića kakvog ne poznajete. To je čovjek koji i izvan zadanih tema nalazi interese, koga misao može odvući na „stranputice“ što su izvan plugova i teorije.

No, prije toga moram podsjetiti na još dvije njegove značajke, ili točnije, na dva, na prvi pogled nepovezana područja njegova interesa. To bijahu, prvo, seljačke smotre i drugo, kulture kavkaskih naroda.

Još kao student kroatistike počeo se zanimati za smotre seljačke kulture (preteče današnje zagrebačke Međunarodne smotre folklor) iz čega se razvio njegov interes za seljaštvo kao kulturnu pojavu (što ga je, uostalom, i dovelo do etnologije), a napose za hrvatsko seljaštvo; to je još dodatno senzibiliziralo njegov odnos prema hrvatskom narodu i hrvatstvu. Interes za kavkaske kulture rodio se u njega kasnije, tijekom njegova proučavanja oračić sprava, kada je otkrio da su

kulture tih naroda prava riznica, muzej starih kulturnih pojava. Svi, koji smo slušali njegova predavanja, sjećamo se kako je na svakomu satu uspio povući barem jednu paralelu s Kavkazom, kako nam je na ispitima, kada bi pitao „gdje je ta pojava još poznata“, bilo najjednostavnije odgovoriti mu „na Kavkazu“. Teško da bi netko mogao pogriješiti.

Bratanić je uočio doista veliko značenje koje ima poznavanje kavkaskih seljačkih kultura pri rekonstruiranju povijesti seljačkih kultura čitavoga Starog svijeta (pa tako, usput, i oraćih sprava), a posebice njihovo značenje pri rekonstrukciji kulturogeneze i etnogeneze naroda jugoistočne Europe. Sjetimo se samo načelne studije Kazimierza Moszyńskiego *Znaczenie etnografii Kaukazu dla badań etnologicznych na Bałkanach* u kojoj je ukazano na čitave grozdove međusobno povezanih pojava koje razotkrivaju drevne, pretpovijesne kulturne veze između jugoistočne Europe (i to, posebice, dinarskih krajeva) i Kavkaza.

Bratanića su zanimala i hipoteze o podrijetlu hrvatskoga narodnog imena. Danas najpoznatija, iranska, ostavljala ga je hladnom. Jasno je uočavao neznanstvenu razinu dokazivanja, a doista postojeće i lako uočljive hrvatsko-iranske paralele prepoznao je kao znatno starije općeslavensko-iranske. Kao dobromu poznavatelju kavkaskih kultura nisu mu, međutim, mogle promaći neke, rijetke doduše, hrvatsko-kavkasko usporednice, što je - u svezi s u nas manje poznatom kavkaskom hipotezom o podrijetlu imena Hrvata - pobudilo njegovo posebno zanimanje.

Da podsjetim: hrvatsko se ime prvi puta spominje koncem 2. st. poslije Krista u grčkom gradu Tanaisu uz ušće Dona u Azovsko more u obliku Χορουαθος, Χοροαθος. Istodobno se u drugim grčkim pricrnomorskim gradovima spominju imena Κοσσους, Κουσσους, Κασαις, koja nas nužno podsjećaju na *Koseze* koji su pratili Hrvate u njihovoj seobi na jug, te na *Kosijenca*, uz *Hrvata* jednoga od legendarne braće što ih je spomenuo car Konstantin VII. Purpurorođeni. Nešto su ranije Plinije i Ptolomej spomenuli, malo istočnije, u stepama između Azovskoga i Kaspijskoga mora, a sjeverno od Kavkaza, narode *Serbi*, *Zissi* i *Antae*. Uskoro će imena Prsrba i Pračeha privremeno nestati s pozornice povijesti, a nešto zapadnije javit će se u IV. st. snažan plemenski savez predvođen Antima. On će obuhvatiti slavenska plemena sjeverno od Karpata (Langobardi su to područje zvali *Anthaib*, *pagus Antorum* a karpatsko gorje *Harvada fjöll*, što bi po nekim ne dovoljno pouzdano argumentiranim tumačenjima čak imalo značiti „hrvatsko gorje“) i jezično se izgubiti među Slavenima. Bizantski povjesničar Jordanes zapisat će već u 6. stoljeću da se Slaveni dijele u dvije velike skupine, u *Venede* i *Ante*, koji govore istim jezikom. Posljednji spomen o Antima je iz godine 602. Tada su Avari razbili veliki plemenski savez Anta, a pojedini se njegovi dijelovi, sada osamostaljeni, ponovno javljaju pod svojim vlastitim imenima kao Česi, Hrvati, Kosezi, Srbi.

Etimologije svih tih, očigledno neslavenskih, imena dadu se lako objasniti iz današnjih sjevernokavkaskih jezika. U lezginskomu *ser* znači „čovjek“, a sufikskom -

bi označuje se množina, dakle: *Serbi* = „ljudi“. Današnji kavkaski narod Dido (ogranak Lezgina) pak sam sebe zove *Tsezi*, a lezginska riječ *čih* i čerkeska *cycho* također znače „čovjek“ (u sjeveroistočnoj Sloveniji *čeh* znači „momak“). Čerkeze zovu srednjovjekovne ruske kronike *Касоги*, a i danas ih tako zovu, npr. Osetini (*Kasagi*) i Gruzijci (*Kašaki*). I riječ *ant* znači u čerkeskomu „narod“. To ime izgleda da je do danas očuvano u narodnom imenu *Anda*, još jednoga od lezginških ogranaka. Na koncu, u hirkilinškom narječju darginskoga jezika (a Dargwa su srodni Lezgijcima) znači riječ *khurava* „zajednica“, a sufiks *-th* označuje množinu: *khuravath* bi po tomu značilo „pleme, narod“. Je li hrvatsko narodno ime doista kavkaskoga podrijetla? Jedan današnji didojski narodić u Dagestanu zove se *Hvaršini*. Jesu li oni, kako je to tumačio bečki lingvist Robert Bleichsteiner, barem po svojemu imenu, naši prarodaci? (Bratanić je u ovo posljednje sumnjao). Ove činjenice stoje, no dosad ih nitko nije pokušao uobličiti u teoriju, a kamoli da bi ih dokazivao. Po mojemu sudu ova *kavkaska* hipoteza nije mnogo „manje nevjerovatna“ od *iranske*.

Bratanić je na osnovu tih činjenica, koje - kako sam rekao - stoje (stoje kao činjenice, a ne kao zaključak, temeljen na njima), razmišljao ovako: ako su doista prvi Hrvati potekli s Kavkaza, ako su se početkom našega računanja vremena odvojili od sjevernokavkaskе skupine naroda, onda bi se u hrvatskoj narodnoj kulturi možda moglo naći kavkaskih elemenata koji su u hrvatskim zemljama „prahrvatski“, dakle, koje su ti neslavenski Prahravati donijeli s Kavkaza preko Zakarpaća sa sobom na jug. Ti „kavkaskohrvatski“ elementi trebali bi se u tom slučaju nalaziti samo u područjima koje su naselili baš Hrvati, a ne neka druga slavenska plemena, i morali bi se moći razlikovati od onih drevnih kavkasko-balkanskih paralela o kojima je pisao Moszyński, a koje su - nota bene - izraženije kod sjevernih Albanaca te dinarskih Srba i Crnogoraca, nego kod Hrvata (a i kod ovih samo kod dinarskih).

Bratanić je - kako mi je jednom u povjerenju rekao - ustrajno tragao za takvim specifično prahrvatskim, a neslavenskim elementima, ne bi li pomoću njih pokazao da „naši“ dinarci možda ipak nisu istoga podrijetla kao „njihovi“.

Zašto sam ovdje u jednom dahu povezo seljačke smotre i Kavkaz? Razlog je pomalo intiman. Na jednoj smotri zapazio je Bratanić, naime, mladu Galibardu. Zapazio ju je, pala mu je u oči, no nije je tada upoznao. Ne znam je li ga se onda posebno dojmila. No kasnije, kada se probudilo njegovo zanimanje za kavkaskе narode, pričnilo mu se da bi ona mogla biti Gruzijka, i njegov je interes za nju bio ponovno probuđen. Počeo je tragati za njom, htio joj je prodrijeti u dušu i u srce.

U POTRAZI ZA GALIBARDOM

Došlo je, čini mi se, vrijeme da malko dignem veo s Galibardine tajne. Rekao sam da ju je Bratanić primijetio na nekoj od smotri seljačke kulture. Ili, točnije: čuo je tamo njezino ime. Jedna od podravskih skupina otpjevala je jednu „danajku“, pjesmu tako nazvanu po tome što se u njezinu refrenu spominje riječ „dananaj“. Jedna, iz Delova kod Novigrada Podravskoga, ima npr. pripjev: *Ej saj, sananaj, dananaj, ihaj, galibarda mlada*. „Galibarda“ je, dakako, nerazumljiva riječ, kao što je čitav pripjev nerazumljiv. Djeluje ipak kao ime mlade žene ili djevojke, kao da se u pripjevu pjeva nekoj mladoj Galibaldi:

(A) b, br. 97 (Delovi kod Novigrada Pods.)
 [š. 1782?] *kasel sam ni dvadeset godina itd.*
 | *Ej saj, sananaj, dananaj, ihaj*
 | *Ihaj, galibarda mlada!*

Ej saj, sananaj, dananaj, ihaj, galibar-da mlada

dalji tekst →

a s atempunoi, harmoniziranoj pjesni

Bratanićev prijepis Špoljarova notnog zapisa jedne Danajke

Podravske je danajke prikupljao oko 1951. i predao ih 1960. godine *Odboru za narodni život* naše Akademije Zlatko Špoljar. Bratanić je naišao na njih kada je, uočivši da bi podravsko-kavkaska usporednica mogla pripadati onomu kompleksu pojava za kojima je tragao kod oračih sprava (dakle neslavenskom, „kavaskohrvatskom“ sloju), krenuo u potragu za Galibardom. Kao polazište poslužio mu je tekst jedne od Špoljarovih danajki:

*Oj jabuka zelenika
Lepoga mi roda rodi!
Svake strane po dve grane,
A na vrhu i četiri.*

*Med njima mi sokol sedi
I on gleda širom polje
[Gdje vojvoda obeduje,
vojvodič mu konja kuje itd.]*

Druga nema s njom gotovo ništa zajedničkoga, no možda će nam ipak kasnije pomoći pri raspetljavanju ovoga zakučastog pitanja:

*Zišel sem na borko, videl sem divojko
Čela visokoga, srca veseloga.
Vesela je majka koja jo rodila,
Vesela družina koja s njom složila,
Vesel junak bode koj' jo ljubil bode.*

Ostale su, nažalost, za ovu raspravu beznačajne. Bratanić se prihvatio motiva prve od navedenih: jabuka, koja je rodila, a na vrhu joj sjedi ptica, te tragao za njim u brojnim objavljenim i neobjavljenim zbirka narodnih pjesama. Pregledao je neke rukopisne zbirke koje čuva Odbor za narodni život, kao npr. već navedenu Špoljarovu, zatim Kuhačeve *Južno-slovenske narodne popijevke* i uspoređivao pojedine primjerke sa zabilješkama koje je objavio Vuk Stefanović Karadžić, zatim Matičine *Hrvatske narodne pjesme*, Žgančeve *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja* i *Narodne popijevke hrvatskog Zagorja*, Bersinu *Zbirku narodnih popijevaka*, pregledao je *Zbornik za narodni život i običaje*, a rabio je i vlastite zapise koje je bilježio na Smotrama seljačke kulture.

Bratanić je tako prikupio lijepu zbirčicu narodnih pjesama s istim motivom, dakako, u različitim inačicama. Zapisao si je, ipak, samo one stihove koji neposredno pripadaju ovamo. To su npr.:

*Jabuka se vjetru moli,
Da joj grane ne odlomi:
Da moj vjete, ne lomi me,
Ne lomi me, ne krši me!
Ja sam tebi rod rodila:*

*Svaku granu dvije jabuke,
A na vrhu i četiri.
Na vrh soko gnijezdo vije,
Na korijen mi zmaje sjedi...*

iz Hrvatskoga primorja (Kuhač V/1941:126; Bratanić je prepisao: *U Vukovoj zbirci piše: Iz Novoga - iz Boke... Iz Vukove zbirke, I, 488, br. 664.*), pa zatim

*O jabuka zelenika
Jober grada gospodskoga!
Z lepim cvetom još [d]cvetela,
Dobrim rodom jobrodila:*

*Na vse strane po tri grane,
Na verhuncu po četiri.
Gori sedi sivi sokol,
Gori sedi, grada gleda*

(Kuhač V/1941:321, iz Varaždinskih Toplica, po Kukuljeviću, 1847), pa

*O javore, o javore, zelen bore!
Trajnanina nenana
O, javore itd.*

negdje s mora, pa srpska (obje po Petranoviću, 1867):

*U dnu ti se zmaji legu,
A na vrhu sokolovi.*

zatim ivanjska iz Bedenice kod Sv. Ivana Zeline (Stipetić-Valka, 1905:158):

*Oj jabuka zelenika,
V lepem polju zasaena,
Stipom perom pogradena
Sve po strani po dve grane
Na verhuncu po četiri.
Med ni sedi sivi sokol
On mi gleda ravno polje...*

i ulomak u jurjevskoj iz Velike Gore kraj Psarjeva (*Program Smotre hrvatske seljačke pjesme i igre*, br. 14, 12. prosinca 1946., Zagreb):

*Kres nam kuri sveti Juraj.
Spravljajte se devojčice
preko brega po rožice.
Oj jabuka zelenika
z lepim cvetom procvitala,
još je z lepšim obrodila.
Svaka strana po dve grane,
na frhuncu po četiri.
Pod njom junak konja kuje
devojka mu čavle daje [itd.]*

Zanimljiva je koledarska iz Otoka (Lovretić, 1897:392):

<i>Oj Božiću, Koledo! Tri nožića: Prvim riže Bili lebac Drugim riže Suvi sirac Trecim riže Zeleniku. Oj jabuko Zeleniko! Što si tako Blidolika?</i>	<i>Ne čud mi se, Što sam tako Blidolika! Zmaj se leže U korenu, Sivi soko U vršiki. Zmaj sokolu Popričuje: Ne vij gnjizdo Više mene! Gnjizdo ću ti Oboriti</i>	<i>A mladiće Pomoriti, Tebe starca Zatirati U planinu Med vlahine, Gdi vlahine Svilu predu, Gajtan pletu Junacima Na čakšire Divojkama Na kalčine</i>

Značajna je inačica iz Luke na Šipanu (HNPj V/1909:18-19):

<i>Rasla jela u osoju, Zelen bore u prisoju, Jela boru poručuje: O javore, zelen bore, Lijepo ti t' je ukraj vode! Iz stabra ti voda teče, Iz grana ti pčele lete, A vrhom ti biser rada. Javor jeli odgovara: „Borja tebi, vita jele! Bolje tebi u osoju, Nego meni u prisoju! U stabru ti ljuti zmaje, U granam ti soko sivi; Soko sivi gn'jezdo vije,</i>	<i>Zmaj sokolu poručuje: O sokole, moj sokole! Ne vi gn'jezdo više mene, Er ću zmaje pustiti plame; Gn'jezdo ću ti opaliti, Tiće ću ti izvaliti, Izvaliti, podaviti! Soko zmaju poručuje: Ne straši me, ljuti zmaje! Ti puštavaj tvoje plame! Ja sam tiće odgojio; Tići su mi poletari. Kad ti ustiš tvoje plame. Možeš gn'jezdo opaliti, Ne ćeš tiće izvaliti,</i>	<i>Niti ćeš ih opaliti. Tići će mi poletjeti, Ti ih nećeš ni vidjeti. Lopće vodu kuničica, Čele kupi lisičica, Biser bere djevojčica. U to doba Kraljeviću Vodi hrta i sokola; Pušti hrta za kunicom A sokola za lisicom, A on Marko za djevojkom. Stoji huka niz planinu, Bježi hrtu kuničica. A sokolu lisičica, Njemu, Marku, djevojčica.</i>

Ovdje je Bratanić dopisao: Cf. *Ilijada II; 305!* Uz nju je, na posebnom listu, ispisao spomenuto mjesto iz *Ilijade*, dakako, na grčkom (donosim točno tako kako je napisao; podcrtavanja su njegova):

305 ἡμεῖς δ' ἀμφὶ περὶ κρήνην ἱεροῦς κατὰ βωμούς
ἔρδομεν ἀθανάτοισι τεληέσσας ἑκατόμβας,
καλῆ ὑπὸ πλατανίστω, ὅθεν ῥέεν ἀγλαδὸν ὕδωρ·
ἔνθ' ἔφάνη μέγα σῆμα. δράκων ἐπὶ νῶτα δαφινόος,
σμερδαλέος, τὸν ῥ' αὐτὸς Ὀλυμπος ἦκε φώσδε,

- 310 βωμοῦ ὑπαίξας πρὸς ῥα πλατάνιστον δρουσεν.
ἐνθα δ' ἔσαν στρουθοῖο νεοστοί, νήπια τέκνα,
ὄζω ἐπ' ἀκροτάτῳ πετάλοις ὑποπεπτηῶτες,
ὀκτώ· ἀτὰρ μήτηρ ἐνάτη ἦν, ἥ τέκε τέκνα.
ἐνθ' ὄ γε τοὺς ἔλεεινὰ κατήσθιε τετριγῶτας·
- 315 μήτηρ δ' ἀμφεποτῶτο ὀδυρομένη φίλα τέκνα·
τὴν δ' ἔλελιξάμενος πτέρυγος λάβεν ἀμφιαχυῖαν.
αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ τέκν' ἔφαγε στρουθοῖο καὶ αὐτήν,
τὸν μὲν ἀρίζελον θῆκεν θεός, ὅς περ ἔριγεν·
λᾶαν γάρ μιν ἔθηκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω·
- 320 ἡμεῖς δ' ἑσταότες θαυμάζομεν οἶον ἐτύχθη.

U prijevodu Tome Maretića to mjesto glasi:

- 305 *Mi oko izvora stasmo kod svetih oltara te vječnim
Bozima uspješne tad hekatombe žrtvovat htjesmo
Ispod javora krasnog, gdje bistrica tečaše voda,
Tu nam se veliki znak ukazao: strahotna zmija;
Krvava bješe po lešima, a Zeus je na svjetlost posla;*
- 310 *Ispod oltara ona izmilješi na javor skoči;
Mladi vrapčići, luda još djeca, na drvetu bjehu
Na najvšoj mu grani ščućuriv se pod lišće ondje;
Osam ih, a mati, što ih izlegla, deveta bješe;
zmija ih žderati stane, a oni cvrčahu tužno.*
- 315 *Mati za milom cvileć za djecom obljetavati stane
zmija se uzvije i nju za krilo uhvati tužnu;
I kad vrapčiče mlade i vrabicu izjede samu
Tad ju je znamenjem nama učinio bog, što je posla.
Jer sin lukavca Krona od zmije učini kamen;*
- 320 *I mi stojeći svi se zadivismo, što se je zbilo.*

Kasnije ću pokazati kako je Bratanić došao do ove paralele.

Navedenim primjercima pjesama s tim motivom mogao bih dodati još i primjerke koje je Bratanić prikupio a potječu npr. iz Poznanovca, križevačke okolice, Ugljana kod Sinja, s Šipana, iz Morovića, Pleternice, Drenovog Boka, Oriovca te iz istočnijih, muslimanskih i pravoslavnih krajeva, no već i ovo nekoliko probranih dovoljno jasno kazuje o čemu je riječ.

Bratanića, đaka zagrebačke klasične gimnazije, zaokupio je Homerov tekst (posve usput: ovi su stihovi, i to na klasičnom grčkom, posljednje riječi koje je Bratanić izgovorio za života, deklamirajući ih popodne, 12. svibnja 1986., svojemu bolničkom sudrugu na susjednu krevetu trenutak prije no što je zapao u san iz kojega se više nije probudio). Posebno mu je dalo misliti Faesijevo objašnjenje (u Frankeovu izdanju iz 1888., koje je rabio), a odnosi se na riječ *πλατάνιστος*, platana: „der morgenländische Ahorn“, istočnjački javor. Sam je pokušao popraviti Maretićev prijevod, no njegove su se bilješke (koje sam vidio!) na žalost zagubile. Sjećam se jedino da se posebno bavio prijevodom riječi *στρουτχός* s „vrbac“, koji mu se nije činio odgovarajućim.

Raščlanjujući prikupljene tekstove, Bratanić je uočio neke stalne elemente koji se javljaju u različitim inačicama. Posvuda je riječ o razmjerno visoku stablu, pretežno jabuci (od 11 primjera, u 9 je riječ o *zeleniki*), ali i jeli (7 primjera), pa javoru (3; ovamo bi zapravo pripadala i Homerova „platana“) i jablanu (1; no etimološka veza između *jabuka* i *jablan* leži na dlanu). Na vrhu stabla je ptica, i to sokol, a na dnu stabla, u korijenju, katkada zmaj, koji u nekim inačicama prijete sokolu da će mu uništiti ptiće. Tomu treba dodati da se ponekad uz te stalne elemente javljaju još voda što teče iz korijenja, pčele i biser. Stablo ima, dakako, grane kojima se obično spominje broj, a obrodilo je jabukama.

Ove si je elemente s njihovim inačicama Bratanić nacrtao na slijepu kartu bivše Jugoslavije. Dobio je tako tri kompleksa od kojih je jednoga interpretirao kao praslavenskoga/prahrvatskoga (jabuka zelenika, sokol) što su ga Hrvati donijeli sa sobom iz Zakarpaća, drugoga kao sredozemnoga (javor, zmaj prijete sokolu; ovo se, po Bratanićevu sudu, nadovezuje na spomenuto mjesto iz Ilijade) što su ga Grci preuzeli od egejskih „Jafetida“ i posredovali dalje na zapad u područje oko Jadrana, a trećega kao balkanskoga (jelka, voda, pčele i biser), bilo svojstvena balkansko-azijskim transhumantnim stočarima, bilo dospjela ovamo posredstvom osmanlijskih Turaka. Na kartu je ucrtao i strjelice koje pokazuju pravce utjecaja kako si ih je zamislio. Sva tri kompleksa nastala su iz jednoga koji je, po njegovu mišljenju, pripadao neindoeuropskim, „jafetidskim“ narodima (kako je, po uzoru na ondašnju lingvističku terminologiju, nazivao narode srodnih neindoeuropskih, nehamitskih i nesemitskih jezika Sredozemlja i Bliskoga istoka), a taj se „prakompleks“ vremenom širio i raslojio, pa je dospio na područje današnje Hrvatske u trima spomenutim kulturnim strujama.

Budući da je iz karte mogao naslutiti kako paradigmatički izbor botaničke vrste stabla (napose: jabuka-jela-javor) nije plod slučajnosti nego je bio uvjetovan

kulturnopovijesnim vezama, Bratanić je u etimološkim rječnicima tragao za mogućim indicijama koje bi mogle otkriti takve veze. Isto je učinio i s nazivima za ptice koje se spominju u tim tekstovima. Uz Skokov *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* pregledao je *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* Friedricha Klugea i Waltera Mitzke, pa Machekov *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Friskov *Griechisches etymologisches Wörterbuch* (tom si je prigodom ispisao bilješke uz neke njemu zanimljive pojmove kao što su ἔθνος, δῆμος, λαός, što mu je trebalo za druge prigode), samo *letimice* Boisacqov *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, pa jedno od izdanja velikoga Websterovog engleskog rječnika. No, rabio je i brojne druge rječnike. Očuvane su bilješke koje je pravio ispisujući pojedinosti iz Belostenčeva *Gazofilacija*, Vrančićeva *Rječnika pet najuglednijih europskih jezika*, Filipovićeve *Njemačko-hrvatskoga rječnika*, pa iz gruzijsko-francuskoga rječnika Elizabeth Okropiridzé (uz bilješke stoji pripisano: [Kovačec], vjerojatno ga je dobio posredovanjem Augusta Kovačeca), iz perzijsko-njemačkoga rječnika Heinricha F. J. Junkera i Bozorga Alavija te perzijskoga rječnika Ann K. S. Lambton, Armensko-njemačkoga rječnika Fraundjiana Diraira, pa zatim iz Broz-Ivekovićeve *Rječnika hrvatskoga jezika*, iz *Słownika języka polskiego* Jana Karłowicza, Adama Krynskoga i Władysława Nedzwiedskoga, из Рѣчьникъ на блъгарскый (sic!) языкъ Najdena Gerova i Допълнение на блъгарския рѣчникъ отъ Н. Геровъ Teodora Pančeva.

Bratanić je ekscerptirao i neke folklorističke priručnike i studije. To su bili npr. knjiga Primusa Sobotke *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obradech a pověrach slovanských*, Aslanovljev članak *Афганские народные поверия о растениях, затим Илјевljeво Растителното царство въ народната поезия, обичаитѣ, обредитѣ и повѣрјята на Българитѣ*, pa od Vere Bardavelidze *Древнейшие религиозные верования и обрядовое графическое искусство грузинских племен*, zatim je veoma temeljito ekscerptirao Schrader-Nehringov *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, pa *Funk&Wagnalls Standard Dictionary of Folklore*, 1. sv. (drugoga nema u knjižnici Odsjeka za etnologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu), a posebice veliki *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. U *Funk&Wagnallsu* je npr. na str. 296. pronašao ime *Danu* or *Dana* (genitiv *Danann*) (podvlačenja su Bratanićeve), majke irskoga božanskog roda *Tuatha Dé Danann* or *people of the goddess Danu...* *Danu is identified with the Dôn of Brythonic mythology* Na str. 321. se pak, zapisao je Bratanić, *Dôn* tumači kao božica plodnosti, jednaka irskoj *Danu*. Kasnije se više nije vraćao na ovaj podatak koji, čini mi se, nema veze s ovdje obrađenom temom.

Tu je našao veliko mnoštvo naziva, podataka o vjerovanjima, pa i tekstova pjesama, npr. kod Iljjeva na str. 333. bugarsku

Израсло ѝ дърво високо,
Вършець му ѝ въ сине небе,
На вршеца соколъ стои,
Гледа долу, гледа горѣ,
Че съгледа въ Будимъ града

i na str. 334. ukrajinsku

Ой плине-ж, плине райское древец,
Райское древец з трома вершечки;
Въ одним вершечку сивъ соколонько,
Въ другимъ вершечку кунонька
Въ третимъ вершечку цивъ ластовинята.

Ispis potonje popraćen je Bratanićevom bilješkama, a uz riječ kuнонька stoji njegov pokušaj tumačenja: *Kukavica?* (no bit će ipak da je ovdje riječ o kuni koju smo, uostalom, već susreli u pjesmi iz šipanske Luke, op. V.B.) i na koncu: *a to su* [tj. sokol, kunica i lastavčiči]: *gospodar + gospodarica + njihova djeca*. Na Ilijeva je Bratanić došao vjerojatno čitajući Radićev osvrt u *Zborniku za narodni život i običaje* (1897), što ga je također ekscerptirao. Antun Radić je tamo u bilješci pod crtom napisao: *Sr. našu pjesmu u ovom „Zborniku“, str. 392* [misli na navedenu božićnu iz Otoka], *gdje se spominje jabuka zelenika*. „Jabuka“ ovdje znači možda „jablan“ = *πλωτανοσ* ali kako bilo svakako je zgodna bilješka piščeva (IX. sv., 439), kad govoreći dalje o javoru upućuje na poznatu scenu iz Ilijade o zrniji i ptičima (II. pjev.). Homerovsku paralelu uočio je, dakle, još Ilijev, a kod nas objelodanio Radić 1897.

No, posebno su ga razveselile neke sitne pojedinosti koje je našao u studijama kavkaskih stručnjaka. Saznao je, npr., da je u kavkaskih naroda platana (prava platana, ne javor) veoma cijenjeno, upravo sveto stablo, te da stara kartvelska božica-majka, koju su zvali *Nana, Danana*, „slovi kao glavna hipostaza boginje Sunca *Kal-Babar*“. Je li Bratanić konačno pronašao svoju *mladu Galibardu*? Nije li ona, zajedno s refrenom *danana*, drevna kartvelska božica *Danana Kal-Babar*?

Mnogo je podataka našao u velikoj kulturnopovijesnoj studiji Tomasa Margwelaschwilija *Der Kaukasus und der alte Orient* (1937). Odatle je, npr. ispisao podatke o tome da su Abhasci štovali božicu plodnosti kod ljudi zvanu *Anan* [*Nan*], božicu pčela *Anana Gunda*, a poznavali su i *Anana-chatha*, „majku-stvoriteljicu“ (što je Margwelaschwili povezao s čečenskom *Chi-nana*, „Majkom vode“ i s legendarnom pramajkom Tuarega *Ti-n-Hinana*). Kod Gruzijaca se, pak, zvala legendarna obratiteljica na kršćanstvo (prva polovica 4. stoljeća) *Nino*, kraljica koju je ona obratila *Nana*, a druge boginje *Ainina, Danina* i *Danana* - sve oblici imena, koji se manje-više mogu naći i kod Hetita, u Babilonu i Sumeru. U hetitskomu je

annas značilo „majka“, u gruzijskomu, u raznim oblicima (*nana, nani, ana*) „majčica“ (ovdje je Bratanić pripisao navod iz Čitajina pisma, po kojemu ne bi između imena boginje *Dainine* i refrena *danana* postojala neka veza). Margwelaschwili je u tim ženskim božanstvima vidio elemente stare supstrate matrijarhatske kulture koju su nekoć presložili patrijarhalni Kavkasci.

Da bi razjasnio preostale nedoumice i dobio još koji valjani indicij, Bratanić je 19. kolovoza 1974. napisao Tbilisijskom sveučilišnom profesoru Giorgiju Čitaji, s kojim se inače poznao otprije, oveće pismo. U njemu je pisao da je pred nekoliko dana započeo „radom na kratkom članku, u kojemu naslućuje neke stare veze između hrvatskoga narodnog područja i Kavkaza, i to na osnovu nekih pojedinosti u narodnim pjesmama“ te zamolio Čitaju da mu odgovori na nekoliko pitanja, između ostaloga i „postoji li u gruzijskim pjesmama refren „danana“?“

Čitaja je Brataniću uskoro odgovorio (odgovor nosi nadnevak 6. *September 1974*). Potvrdio mu je, da se riječ *danana* doista javlja kao pripjev u gruzijskim narodnim pjesmama! Po njegovu je mišljenju ta riječ doista povezana s imenom bogine *Nana*, a pojavljuje se i u uspavankama kao „*Iav-nana, vardo-nana, iav-naninao*“. Isto se tako Čitaja složio s vezom između *Nane* i *Babar*, no uputio je Bratanića, potpunosti radi, na još dva gruzijska božanstva sličnih imena, zvana *Ainina* i *Dainina*, ali ta bi imena trebala biti stranoga podrijetla pa ih on zato ne bi povezivao s pripjevom *Danana*. Na koncu je Čitaja dodao još jedan refren što ga se može čuti u gruzijskim pjesmama: *Naanina, dainanina, naanina, naanina*. (Tomu zatim slijedi šest stranica s gruzijskim nazivljem za različito drveće).

Bratanić je na Čitajino pismo pripisao uz posljednji pripjev crvenim, pomalo isušanim flomasterom nama poznate riječi istarsko-primorskih pripjeva *trajnanina, trajnaninaninena*, pa plavom kemijskom olovkom bilješku:

Isp. i istarski način pjevanja u dvoglasju (1 muš.+1žen. ili dječji glas) i melodiju (gdje viši žen. ili dječji glas u sredini ima mali „trilerić“ na riječi „danana“ [?] ili „trajnana“ = „daktilić“) sa gotovo jednakim dvoglasjem, melodijom i „daktilićem“ u pjevanju djeda i unuka iz gruzinskog filma (u kojem su pošli u potragu za starinskom vrsti krušaka - naslov sam zaboravio).

Uz ovu su bilješku još dvije naknadne, ispisane crvenom kemijskom olovkom. Prva se odnosi na istarski način pjevanja, a druga na gruzijski film:

U emisiji na radiju za selo, negdje u lipnju 1976. (tekst pjesme inače poznat, štokavski: „Cvijeeće mi polje pokrilo“)

Gruzinski film na televiziji negdje 1975.

Ove je bilješke Bratanić napisao najranije u srpnju 1976, dakle gotovo dvije godine nakon primitka Čitajina pisma.

Nakon što je Čitaja raširio oblik *danana* na nove varijante, Bratanić je to prihvatio i primijenio na *trajnaninaninena*, no potražio je i druge slične nazive u hrvatskim folklornim tekstovima. Našao je, npr. vilu *Nadanojlu*:

*U tom kolu vila Nadanojla,
Kojano je sv'jem vilam gospodja,
Pa mi ona divn'jem kolom vlada...*

zatim u Broz-Ivekovićevu Rječniku: *Ravijojla i uzvijojla, žensko čeljade koje se rado klati* pa u Matičinim *Hrvatskim narodnim pjesmama* imena *Grkinja Danojla, Stojla Uzvijojla*, pa *Borojla vojvoda* (to je muško), te pridjev *vijojlov*: u Markova je konja *glava vijojlova*. No, s tim imenima nije više pravo znao što bi počeo.

Na koncu su se Bratanićevi naponi rasplinuli u ekstenzivnu traganju za sličnostima i srodnostima između riječi kojima se u brojnim, međusobno veoma različitim jezicima označuju pojedina drveća i ptice. Pravio je tabele, precrtavao lišće pojedinih vrsta drveća. Dio gradiva morala mu je prikupiti supruga Marija. Očuvan je list, istrgnut iz računске bilježnice, na kojemu je na jednoj strani naslikan list platane s bilješkom:

S lica. Lijep otpao polusuhi list stare platane sa Zrinjevca (zdrav). Pobrala ga Mia 25. VIII. 1975. Ista vrsta kao u Rockefellerovoj ulici? ·/·

Na drugoj su strani nacrtana dva lista iz Rockefellerove ulice s bilješkom:

Zeleni listovi platane (mlado drvo) iz nasada uz higijenski zavod (Rockefellerova ulica). Otrgla ih Mia 25. VII. 1975. Veći s lica, manji s naličja; oba s istoga drveta. Oba na naličju imali nametnike – (ušence?), a na velikom i tragovi grizenja (valjda gusjenica).

U lijevom gornjem uglu mu crtež nije uspio kako bi trebalo, pa je to popratio bilješkom:

List presavijen (valjda od gusjenica), ne da se izglatiti.

Već potkraj života Bratanić je još unosio pojedine bilješke, lako prepoznatljive po drhtavu rukopisu, no nije više imao snage donijeti valjane zaključke, izraditi sintezu i dovršiti članak. Konačno mi je jednoga popodneva s kreveta pokazao prstom na policu koja mu je stajala sučelice na zidu, zamolio me da mu dodam korice jedne (meni već dobro poznate) stare školske bilježnice u kojima

je imao svoje bilješke o Galibardi, i rekao: *Belaj, uzmite to vi, vi budete to završili, vi imate smisla za ovakve teme.* Tom je gestom Bratanić prebacio na mene zadatak koji mi se onda bio činio razmjerno lakim.

TKO JE, KONAČNO, MLADA GALIBARDA?

Preuzeo sam od Bratanića njegove bilješke, no dugo sam se skanjivao prihvatiti posla, srediti ih i napisati zaključak. Uskoro sam, naime, shvatio da je to, zapravo, u tako zamišljenom obliku neizvedivo. Da bih to objasnio, moram prvo reći zašto Bratanić sam nije dovršio svoj „kratki članak“. Razloga je bilo više. Jedan je, bez sumnje, njegovo narušeno zdravlje koje mu je - između ostaloga - gotovo onemogućilo pisanje rukom. No, ima ih još. Prije svega, Bratanić se inače nije bavio folklornim temama i manjkao mu je pregled nad gradivom. K tomu, kulturnopovijesni metodički postupak koji je primijenio, nije bio sam po sebi dovoljan da bi se ova, u biti mitološka, studija mogla dovesti do zaključka.

Posve novi put otvorila su semiotička filološka istraživanja što su ih na slavenskom folklornom gradivu počeli sedamdesetih godina provoditi Vjačeslav Vsevolodovič Ivanov i Vladimir Nikolajevič Toporov, a pred desetak godina primjenjivati na domaće Radoslav Katičić. Postupak je složen. S jedne se strane otkriva struktura mitskoga pripovijedanja i njezini pojedini značenjski elementi koji su lako zamjenjivi (npr. jabuka-jelka-javor), a s druge se strane pomoću ključnih riječi (pa i čitavih fraza, zajedno s ritmom i rimom), koje se podudaraju u raznim, a prasrodnim jezičnim predajama te njihovom etimologijom, zaključuje o starosti nekoga motiva. Na taj je način uspjele rekonstruirati fragmente svetih mitskih tekstova poganskih Praslavena i utvrditi njihovu srodnost s predajama drugih indoeuropskih naroda. I ne samo to: slute se već i obrisi zbivanja o kojima su ti mitovi pripovijedali. Što se tiče našega motiva, svi su se njegovi elementi (pa i jelka, voda, pčele i biserje) pokazali praslavenskima.

Bratanić je znao za to. On je sa zadovoljstvom pratio Katičićevu karijeru, zanimao se za njegova javna predavanja o rekonstrukciji praslavenskoga mitskoga kazivanja koja je držao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (morao sam mu ih prepričavati u detalje i razlagati pojedina pitanja), on novi postupak i njegove rezultate nije odlučno odbijao kao npr. Gavazzi, no nije mu više bilo dano da uđe u tu vrstu problema. Katičić je započeo sa svojim predavanjima zagrebačkoj znanstvenoj javnosti u veljači 1985., a Bratanić je umro u svibnju 1986...

Zahvaljujući već provedenim i provjerenim istraživanjima (kojima se, u okviru svojih skromnih mogućnosti, pridružio i autor ovoga članka), danas se može s dosta velikom sigurnošću reći dosta toga o problemskom sklopu što ga je istraživao Bratanić. Stablo s jabukama i ptićima je, kako je to već i Bratanić slutio, posve

sigurno stablo svijeta, *arbor mundi*, oko kojega se zbivaju događaji sudbonosni za ovaj svijet. To je zapravo cjelokupan svijet zamišljen i predočen u obliku stabla, pri čemu krošnja predstavlja onaj njegov dio u kojemu žive i djeluju bogovi nebesnici, stablo je svijet nas smrtnika, a korijenje podzemni svijet ktonijskih božanstava i umrlih.

Na tom stablu odigrava se dramatski dvoboj između Gromovnika koji stoluje u vrhu na suhoj grani i velike Zmije/Zmaja, boga Podzemlja koji leži u vodi među korijenjem stabla. Na tom stablu zbit će se i božanska svadba nebeske djece (blizanaca), boga vegetacije (u slavenskoj predaji je to Jarylo/Juraj) i njegove sestre (Mare, Morane). Ta je svadba prototip svim ljudskim svadbama, pa su je obični smrtnici oponašali u svojim svadbenim obredima. Jabuka je, pak, Gromovnikovo oružje, munja u svojem najrazornijem obliku - kuglasta munja.

Sokol na vrhu drveta može biti i orao. On se često javlja u istočnoslavenskim tekstovima, ali ga ima i u hrvatskim primjercima, npr. u pjesmi sa Šipana: *Na vrhu ti orle sjedi, a daleko očim gledi*. U ruskoj, npr. orao kazuje *Я высоко сижу, Я далеко гляжу* (Шейн, 1898:339, br. 1185). Posve istu frazu naći ćemo i u hrvatskim svadbenim obrednim napitnicama: *Najprije se setimo svevišnjega Boga koji visoko sedi i vse nas doli gledi*. (Galenić, 1993:93-94) Rima se u istoj napitnici ponavlja, doduše prikrivena, još jednom: *Za vas gospoda kapitani koji za stolom sediste i saki v svoj kut glediste*. Uz članove rekonstruirane praslavenske svete rime *seditъ-gleditъ* pojavljuju se kao stajaće oznake *gore/vysoko-dole/daleko*, čime se proširuje rekonstruirani fragment. Katičić je predložio rekonstrukciju *visoko na vrhu orъль seditъ, daleko gleditъ* (1990:67). Orao odnosno sokol je Gromovnik koji s vrha stabla gleda svadbu svoje djece (vidi i Belaj, 1993b).

Brataniću je bilo rješenje na dohvata ruke, no nije mu bilo dano da ga uoči. Već je u prvom stihu danajke *Zišel sem na borko, videl sem divojko*, s kojom je započeo svoje istraživanje, spomenut *bor*, sveti topos praslavenskoga mitskog svijeta. To je suho mjesto (tek u južnoslavenskim jezicima ta riječ znači „pinus“), poviđeno, mjesto na suhoj grani. Naš izraz „suho kao barut“, premda nema nikakve veze s praslavenskom mitologijom, izvrsno osvjetljava značaj toga mjesta. Ono je puno snage, suhe, ognjevit. To je sjedište boga groma, Peruna. *Divojku* će pjesma kasnije predstaviti kao buduću nevjestu u novom domu: *Vesela družina koja s njom složila*. Danajka nagovješta svadbu.

Bratanić je ispisivao samo one dijelove pjesama koji se neposredno odnose na sliku o ptici na stablu, pa je tako onu ranije navedenu pjesmu iz Bedenice *Oj jabuka zelenika, /V lepem polju zasađena, /Stipom perom pogradena /Sve po strani po dve grane /Na vrhuncu po četiri. /Med ni sedi sivi sokol /On mi gledi ravno polje...* prekinuo pred početak zanimljiva dijaloga:

„Daj mi, daj mi, ma divojko,
Ma divojko, ma nevesto!“
„Kak bi bila tva nevesta,
kad ti braca ne poznavam.“
„Mojga braca lahko znati:
Moj ti bratac klobuk nosi,
Za klobukom troja pera;
Prvo pero: žarko sunce,
Drugo pero: svetli mesec,
Tretje pero: drobne zvezde.“

Kad momak kaže djevojci *Ma divojko, ma nevesto*, izriče istu zagonetku kao i Mara u turopoljskoj jurjevskoj pjesmi, zapisanoj još 1880., u kojoj ona *Po gradu šeće, deverke budi, / Devet deverka kaki brajenek* (Huzjak, 1957:4, usp. i Huzjak, 1975:14: *dever ne verek, kako brajenek*). Momak (mladoženja) je, naime, ujedno i njezin brat, pa odatle nesporazum oko rodbinskih odnosa. U turopoljskoj su joj pjesmi njezina (i njegova) braća ujedno djeveri, a u prigorskoj je on razdvojen u momka i brata. Znakovito je i to, što djevojka *braca ne pozna*. Katičić je na praslavenskoj razini rekonstruirao pitanje **kakajego jesi roda?* nakon kojega dolazi do međusobnog prepoznavanja. No, nije ovdje skrivena zamo incestna veza između brata i sestre, nego su s momkom, koji *klobuk nosi*, povezani *žarko sunce, svetli mesec i drobne zvezde*, elementi astralne mitologije koji se mogu lako interpretirati iz baltičkih usporednica (Katičić, 1992) i nedvosmisleno otkrivaju pripadnost ove pjesme predaji o Svetoj svadbi (ἑρὸς γάμος) božanske djece na Drvu svijeta.

Ovamo spada i navedeni odlomak iz Ilijade, premda je priča na prvi pogled suprotna slavenskim folklornim tekstovima. To ne treba čuditi. Kolikogod Ilijada i Odiseja obiluju mitskim slikama, one nisu pripovijedanje mitova nego beletristika. Mitske slike služe samo kao ukrasi, pa je lako dolazilo do namjernog preučešavanja konteksta. Stoga nije bitan tijek kazivanja, nego pojedini fragmenti od kojih je ona satkana. Već je Bratanić slutio da s „vrapčićima“ nešto nije u redu. Grčka riječ στρούτζος ne znači samo „vrabac“, nego općenito „mala ptica“. Etimološki je povezana sa slavenskom **drozdъ*, njemačkom *Drossel* i sl. Upadljiv je broj ptica: zajedno s majkom ih je devet, koliko je i u istočnoslavenske Mare braće (južnoslavenska predaja poznaje desetero braće, mladoženja Juraj je *deseti brat*). Mladi su vrapčići, u Maretićevu prijevodu, *luda djeca*. Zavodljiva pomisao, da ovdje imamo paralelu slavenskim frazama u kojima se budući mladoženja označuje kao *ludo momče mlado*, молодой холостой, ipak nema uporišta u grčkom izvorniku. Maretić je ovdje pri prevođenju očito posegnuo za njemu poznatom slikom iz hrvatske pučke poezije. Javor, voda što ispod njega teče, strahotna zmija, mladi ptici na najvišoj grani, sve su to prepoznatljivi elementi očito još praindoeuropskoga mitskog kazivanja o borbi Gromovnika sa Zmijom.

No, to nije sve. Pogibija ptića i njihove majke suprotna je, doduše, ozračju u hrvatskoj pjesmi u kojoj *Soko zmaju poručuje: / Ne straši me, ljuti zmaje! / Ti puštavaj tvoje plame! / Ja sam tiće odgojio; Tići su mi poletari. Kad ti ustiš tvoje plame, / Možeš gn'jezdo opaliti, / Ne ćeš tiće izvaliti, / Niti ćeš ih opaliti. / Tići će mi poletjeti, / Ti ih nećeš ni vidjeti.*, no nije protivna rezultatima istraživanja V. V. Ivanova i V. N. Toporova (1983). Oni su pokazali kako do sukoba između Gromovnika i Zmije dolazi zato što Zmija sebi prizvaja nešto što je Gromovnikovo. To je voda, ali može biti i nešto drugo, pa čak i njegova žena! Kada zmija „vrpčiče mlade i vrabicu izjede samu“, znači da je Gromovniku gospodar Zemlje mrtvih oteo ženu i djecu. Po mojemu sudu je i vojska gospodara Svijeta mrtvih (koledari) otela novorođeno dijete boga Gromovnika na Novu godinu te ga odvela u svijet mrtvih, odakle se on, neprepoznat, vraća kao mladoženja Juraj na proljeće (Belaj, 1990 i 1993a). A kada gromovnik Zeus, *sin lukavca Krona od zmije učini kamen*, nužno se valja podsjetiti na poljički *trišćeni kamik* i *zmij kamik* te na njihovu istočnoslavensku usporednicu змяѣв камень (Katičić, 1988).

Katičićev kombinirani semiološko-etimološki postupak (pri čemu se zaključci na temelju etimologije izvode prema modelu rodoslovnog stabla) oprečan je Bratanićevom kulturnopovijesnom/kulturnohistorijskom. Ta su dva pristupa suprotna, ali ne isključuju jedan drugoga, nego su, naprotiv, komplementarni, oni se mogu uspješno nadopunjavati. Poteškoća je samo u redosljedu. Naime, nitko od pristaša kulturnopovijesne metode nije razumio Ratzelov osnovni postulat ugrađen u jedan od temelja te metode, u kriterij forme/kvalitete, a to je, da treba prvo utvrditi *funkciju* istraživane pojave (što bi onda valjda trebalo obuhvatiti i proučavanje svega što je s njom povezano, pa i semiotičke komponente i njezina mjesta u strukturi većega kulturnog sklopa), pa tek onda prići kulturnopovijesnoj *kombinaciji*. Sam Graebner očito nije bio svjestan domašaja toga zahtjeva i nije ga dalje razrađivao.

Tek sada, nakon što se počela razotkrivati struktura praslavenskoga mitskog kazivanja i otkrivati paralele u drugim jezično prasrodnim predajama, ima smisla pitati se za razloge koji su usmjeravali pojedine etnije pri izboru određene varijante unutar zadane strukture. Tek sada će kulturnopovijesno usmjerena istraživanja, koja iščitavaju prostorni raspored pojava i njihovih varijanti, moći krenuti dalje u pronalazanju odgovora na pitanja o razvoju i nastanku pojedinih kulturnih pojava.

Što sada s mladom Galibardom? Po svojoj ulozi u *danajkama* ona je mladenka na *boru*. No, je li ona samo jedna od mogućih varijanti općeslavenske *Mare* (koja je, kao mladenka, inače uobičajeni ženski lik u ovom tipu proučavanih pjesama) čije je ime pukom slučajnošću slično kartvelskoj *Danana/Kal-Babar?* (Bratanić mi je jednom prigodom predbacio: *nema slučajnosti!*). Ili je ona ipak, kako je to Bratanić mislio, stara kavkaska boginja Majka interferirana s djevojkom Marom pri čemu se u podravskim danajkama zadržalo njezino neslavensko, „karpatohrvatsko“ ime? Je li u tom imenu doista skriven trag kavkaskoga podrijetla

„Prahrvata“? Sličnosti bez sumnje postoje, pretpostavka o kavkaskom podrijetlu naše Galibarde zavodljiva je, nema ni kontraindikacija, ali indicije same su, barem zasad, preslabe da bi se iz te hipoteze mogla izgraditi branjiva teorija. Na žalost Vam ne mogu dati odgovora. Nije ga znao ni Bratanić. No, to niti nije bio cilj ovoga priloga. Htio sam samo, da malo bolje upoznate Bratanića.

PRILOZI

Raspravici prilažem dva pisma. Oba su otisnuta onako kako su napisana, bez popravljivanja i skraćivanja. Ispušteni su jedino Bratanićeva upitnica (dva lista) o imenima drveća i Čitajin odgovor na nju, jer ne posjedujem gruzijska slova u računalu. Ta imena i tako nisu neposredno povezana s temom o kojoj je bila riječ. Isto tako nisu u Čitajinom pismu otisnuta gruzijska imena na gruzijskom pismu, no kako ih je Čitaja pisao usporedno s njemačkom transliteracijom, to neće otežati razumijevanje.

- a) Kopija Bratanićevog pisma Čitaji, pisana na stroju, jedino je jedna ruska riječ upisana rukom.

19. August 1974

Sehr Gehrter und lieber Herr Professor Čitaia!

Vor einigen Tagen habe ich von Ihnen das neueste Buch der, leider zu früh verstorbenen, Vera Bardavelidze (Agmosavlet Sakartvelos mtialetis tradiciuli sazogadoebriv-sa kelto-dzglebi) erhalten. Haben Sie meinen besten Dank! Ich bin Ihnen sehr verbunden, dass Sie mich von Zeit zu Zeit mit der georgischen Fachliteratur, die bei uns so schwer zu bekommen ist, versorgen. Auch die beigelegten Prospekte des „Kartuli xabxuri xurotmodzghvrebisa da qopis muzeumi ghia cis kveš“ werden mir sehr von Nutzen sein (gerade in diesem Jahre habe ich wieder einmal eine Ueberschau der kaukasischen Kulturen in meinem regelmässigen Vorlesungsprogramm. Besonders gut ist, dass Sie mir ein georgisches und ein russisches Exemplar zugleich zugeschickt hatten: so kann ich - obgleich ich leider noch immer nicht imstande bin, einen georgischen Text zu lesen und zu verstehen - wenigstens doch die russische Uebersetzung mit Hilfe des georgischen Textes einigermaßen korrigieren und vervollständigen (was ich an den wichtigsten Stellen bereits gemacht habe). Uebrigens beglückwünsche ich Sie für Ihr neues Museum unter dem freien Himmel. Wenn ich nicht so mit der Arbeit überhäuft wäre und wenn meine Gesundheit besser wäre, sollte ich eigentlich einmal nach Sakartvelo kommen und alles selbst sehen...

Es interessiert mich ganz ausserordentlich persönlich - und als Vorsitzenden der Ständigen internationalen Atlaskommission muss mich das auch offiziell interessieren -

wie es mit der Arbeit an dem georgischen (oder transkaukasischen) ethnologischen Atlas steht. Dieser Raum ist auch für den EA von grösster Bedeutung. Im Juni hatten wir eine Sitzung unserer internationalen Kommission im Ethnographischen Institut in Moskau. Nach der Sitzung zeigten uns die sowjetischen Kollegen die Resultate der Arbeit an ihren Atlanten, vom Baltikum bis nach Zentralasien (über Nordkaukasien referierte Boris Kaloev, der Ossetine). Nur über Transkaukasien war nichts zu hören. Geht die Arbeit weiter? Vom 23. bis 28. September d.J. haben wir unsere (zweijährige) V. Arbeitstagung des EA in Ungarn, und ich würde sehr gerne dabei einen Vertreter des georgischen Atlases begrüßen. Ich weiss, dass die Vertreter von SSSR von dem Institut in Moskau bestimmt werden, aber - vielleicht könnten Sie doch irgendwie mitkommen? Gerade an dem Tag, als das Buch von Bardavelidze ankam, begann ich die Arbeit an einem kurzen Artikel, in welchem einige alte Beziehungen zwischen dem kroatischen Volksgebiet und dem Kaukasus vermutet werden, und zwar auf Grund einiger Einzelheiten in den Volksliedern (ich bediente mich dabei auch des älteren russisch geschriebenen Buches von Bardavelidze „Drevnejšie religioznie verovanija...gruzinskih plemen“, 1957). Es sah aus wie Telepathie! Das ermutigt mich, Ihnen ein Paar Fragen zu stellen in der Hoffnung, dass Sie sie ohne viel Mühe und Zeitverlust bald beantworten können.

Es handelt sich um Folgendes:

A. Refrain dananaj in Liedern.

Es gibt in Nordkroatien (an der ungarischen Grenze) eine Art Lieder, die danajke heissen (wegen des genannten Refrains). Ein solcher Refrain lautet: „Ej, haj, dananáj, danánaj, ihaj galibarda mlada“. Das hat im Kroatischen keinen Sinn. Dananaj ist bedeutungslos, auch galibarda, während mlada natürlich ‚die junge‘ bedeutet, also „die junge galibarda“. Ich weiss, dass die alte kartwelische Muttergöttin Nana auch den Namen Danana (Margelašvili) führte und dass sie (nach Bardavelidze, etwa 1957/171) als „die hauptsächlichste Hypostase der Sonnengöttin Kal-Babar“ gilt. Kommen diese zwei Göttinen (oder Namen oder Worte), Danana + Kal-Babar, vielleicht in georgischen Volksliedern zusammen? Oder gibt es in georgischen Liedern einen Refrain „dananaj“?

B. Namen der kultischen Bäume.

Im Bulgarischen heisst die Platane ablan, jablan; jablan in der Bedeutung ‚Platane‘ ist auch im (Nord-)Kroatischen im 17./18. Jahrhundert belegt (heute nicht). In derselben Zeit hiess dort jablan auch ‚Apfelbaum‘ (wie heute noch im Slowenischen, ähnlich auch in anderen slawischen Sprachen, vgl. russisch jablonja - яблоня). Im heutigen Kroatischen (nur hier) bedeutet jablan ‚Pyramidenpappel‘, die nach ihrem Wuchs der Zypresse ähnelt! Und in der georgischen „džvart ena“ ist der Name der

heiligen Platane alva, was ähnlich klingt (und die erste Bedeutung von alva soll ‚Zypresse‘ sein). Wie heisst ‚Platane‘ in der heutigen georgischen Sprache?

In der Anlage habe ich das, was mir interessant erscheint, übersichtlich dargestellt. Könnte jemand von Ihren Mitarbeitern das in Kurze beantworten. Ich schicke 2 Exemplare, so dass ein mit den Antworten einfach zurückgeschickt werden kann. Aber - ich habe Eile und müsste die Antwort bis zum 15. September haben. Könnte man dies machen? Man könnte die Antworten zu III. auch später schicken. --- Und ich wäre auch verbunden, wenn Sie mir andeuten könnten, welche von den unter 1-16 stehenden Bäumen gewöhnlich als Träger der auf Bäumen gezüchteten Weinrebe dienen.

Entschuldigen Sie bitte das ich Sie damit belästige. Mit meinem aufrichtigen Dank im voraus und mit den besten Grüßen

Ihr

[slijede dva lista s tri skupine pitanja:

I. Namen der wichtigst erscheinenden kultischen Bäume im Kartwelischen.

II. Namen der anderen in Betracht kommenden Bäume und der Weinrebe.

III. Neben den kartwelischen Namen - falls möglich - ergänzend erbeten: a) ihre Etymologie, b) ihre Entsprechungen in anderen kaukasischen Sprachen, besonders in Tscherkessisch-Adyge und Awarisch-Andi+Dido, sowie im Ossetinischen.]

- b) Čitajin odgovor od 6. rujna 1974., čitko pisan rukom. Prve dvije stranice sadrže Čitajino osobno pismo, str. 3 i 4 odgovor u svezi s *danajkama*, str. 5-9 donose brojna gruzijska imena raznih vrsta drveća, a na str. 10. je popisana upotrjebljena literatura. Bratanić je po svojem običaju podcrtavao pojedina njemu važna mjesta u raznim bojama. Budući da je i Čitaja upotrijebio crveno pisalo za obilježavanje gruzijskih riječi, nije jasno vidljivo tko je od njih dvojice u pojedinom slučaju podcrtavao crvenom bojom. Ostavio sam podcrtane one riječi, pri kojima je obilježavatelj rabio ravnalo. Bratanić to, naime, inače nije radio. Ovdje su otisnute prve četiri stranice.

Tbilissi, den 6. September, 1974.

Sehr geehrter Herr Dr. Bratanić!

Ich habe Ihren Brief von 19. August am 2. September bekommen. Ich möchte Ihren Wunsch erfüllen und über Ihre Fragen beantworten. Vielleicht bringt das Material Ihnen irgendeinen Nutzen. Das Material hat die Mitarbeiterin der Abteilung der

georgischen Ethnographie Guliko Zezchladse gesammelt und übersetzt. Die Antworten zu III. werden wir später schicken. Diesmal gelang es nicht besser.

Dabei möchte ich ihnen mitteilen, daß ich nicht Bescheid weiß, was in der letzten Zeit bei Euch oder in anderen Ländern in Bezug auf Atlas gemacht und herausgegeben worden ist. Wenn es Ihnen nicht schwer fällt, schicken Sie mir bitte die neueste Literatur über Atlas. Über die Sitzung in Moskau und die Arbeitstagung in Budapest wußte ich früher nicht. Ich danke Sie, daß Sie es mir mitgeteilt haben. Leider kann der Arbeitssitzung in Budapest nicht beiwohnen. Die Arbeit an dem ethnologischen Atlas wird in Transkaukasien sehr intensiv durchgeführt.

Mit herzlichen Grüßen Ihr

Giorgi Čitaja

A.

„Barbal dolaschi“ ist die swanische Hymne, die im Frühling während eines Festtages vorgesungen wird. Dieser Festtag heißt Likureschi oder Likuraschi. Diese Hymne ist der Barbale gewidmet und erzählt über ihre Reise und über ihre Charakterzüge.

In der Literatur gibt es 5 Varianten dieser Hymne, die in verschiedenen Arbeiten gedruckt sind:

1. A. Стоянов - Образцы сванетской поэзии. СМОМПК, вып. X Отд. II Стр. 32-33
2. И. Нижарадзе, Сванетские тексты, СМОМПК, вып. XXX, Отд. IV, ст. 7-9.
3. A. Schanidse, V. Topuria, M. Gudshedshiani, Swanische Poesie, I, Tbilissi, 1939, S. 318-319.
4. V. Topuria, ИЯИМК, 1940, V-VI. S. 545
5. Bardavelidze, ИЯИМК, 1940, V-VI S. 546.

„Danana“ gibt es als Refrain in der georgischen musikalischen Folklore. Meiner Meinung nach ist sie mit dem Namen der Muttergöttin Nana verbunden, die nicht nur in historischen Texten sondern auch in verschiedenen Varianten der Wiegenlieder dargestellt ist - „Jar-nana, vardo-nana, iar-naninao“.

Die Beziehung zwischen Nana und Babar, die Bardavelidze gefunden hat, ist ganz anzunehmen.

Das georgische heidentümliche Pantheon kennt außerdem zwei Gottheiten (божество): Ainina und Dainina. Die silbernen Statuen dieser Gottheiten standen rechts und links von der goldenen Statue der heidentümlichen Gottheit Armasi. Aber die Beziehung zwischen „Dananaj“ und „Dainina“ ist nicht anzunehmen, weil man Ainina und Dainina für Fremdwörter hält.

In georgischen Volksliedern gibt es auch einen Refrain „Naanina, dainanina, naanina, naanina“.

UPOTRJEBLJENI ILI U ČLANKU SPOMENUTI RADOVI

* HNPj = *Hrvatske narodne pjesme*, Matica Hrvatska, Zagreb (sv. V/1909, VI/1914, VII/1929).

* *Program Smotre hrvatske seljačke pjesme i igre*, br. 14, 12. prosinca 1946., Zagreb.

АСЛАНОВ, М.Г. (1970): Афганские народные поверия о ростениях. U: Труды VII. МКАЭН, Москва, т. 10:141-147.

БАРДАВЕЛИДЗЕ, Вера (1957): Древнейшие религиозные верования и обрядовое графическое искусство грузинских племен. Tbilisi

BARLEK, Mirjana i Josip (1996): *Život bez predaha. Uz 10-godišnjicu smrti prof. dr. Branimira Bratanića, prvaka teorijske etnološke misli u Hrvatskoj*. Katalog istoimene izložbe u Etnografskom muzeju u Zagrebu od 6. lipnja do 15. kolovoza 1996.

BELAJ, Vitomir (1980): Profesoru Branimiru Brataniću za 70. godišnjicu (skice za portret). U: *Etnološka tribina* 3:95-101.

BELAJ, Vitomir (1990): Hoditi-goniti. Drugi aspekt jednoga praslavenskog obreda za plodnost. U: *Studia ethnologica* II:49-75.

BELAJ, Vitomir (1993a): Jedna druga Marija. Elementi sinkretizma u pučkim vjerovanjima o Mariji, majci Isusovoj. U: *Bogoslovska smotra* LXIII/1-2:150-167.

BELAJ, Vitomir (1993b): Mladenkin vijenac na suhoj grani. Mitska pozadina jednoga svadbenog običaja u sjevernoj Hrvatskoj. U: *Studia ethnologica Croatica* V:81-91.

BELOSTENEC, Ivan (1740): *Gazophylacium...* Zagreb (pretisak, Zagreb 1973).

BERSA, Vladoje (1994): *Zbirka narodnih popijevaka (iz Dalmacije)*. Zbornik hrvatskih narodnih popijevaka, III. knjiga. HAZU, Zagreb.

BOISACQ, Émile (1916): *Dictionnaire étymologique de la langue grecque étudiée dans ses rapports avec les autres langues indoeuropéennes*. Heidelberg-Paris.

DIRAIR, Fraundjian (1952): *Armenisch-deutsches Wörterbuch*. R. Oldenbourg, München.

- FRISK, Hjalmar (1973): *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I.-III., Heidelberg.
- GALENIĆ, Dražen (1993): Dosad nepribilježena pojedinost u svadbenim običajima sjeverne Podravine. U: *Studia ethnologica Croatica* IV:93-94.
- ГЕРОВЪ, Найден (1895): Рѣчникъ на българскый (sic!) языкъ (Plovdiv).
- HOFFMANN-KRAYER, E. - Hanns Bächtold Stäubli (1927-42): *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. I.-X., Berlin-Leipzig.
- HOMERS *Iliade*. Erklärt von J.V. Faesi. Siebente Auflage von F.R. Franke. Berlin 1888.
- HOMER: *Ilijada* u prijevodu Tome Maretića. Matica Hrvatska, Zagreb, više izdanja.
- HUZJAK, Višnja (1957): *Zeleni Juraj* (Publikacije Etnološkog seminara Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 2). Zagreb.
- ИЛИЙЕВЪ, А.Т. (1892, 1893): Ростителното царство въ народната поезия, обичаитѣ, обредитѣ и повѣрията на Българитѣ, U: Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина VII:311-412, IX:409-442.
- ИВАНОВ, Вячеслав Всеволодович- Топоров, Владимир Николаевич (1983): К реконструкции Мокони как женского персонажа в славянской версии осново мифа. U: Балто-славянские исследования. Наука, Москва, 175-197.
- IVEKOVIĆ, Franjo - Ivan Broz (1901): *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb. I., II.
- JUNKER, Heinrich F.J. - Bozorg Alavi (1968): *Persisch - deutsches Wörterbuch*. VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig (nepromijenjeno 1. izdanje iz 1947.)
- КАРАЦИТЪ, Вук Стеф. (1841): Српске народне пјесме 1, Већ.
- KARLOWICZ, Jan - Adam Krynski - Władysław Nedzwiedski (1900-1927): *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- KATIČIĆ, Radoslav (1988): Nachlese zum urslawischen Mythos vom Zweikampf des Donnergottes mit dem Drachen. U: *Wiener slavistisches Jahrbuch* 34:57-75.
- KATIČIĆ, Radoslav (1990, 1991): Dalje o rekonstrukciji tekstova jednoga praslavenskog obreda plodnosti. U: *Studia ethnologica* 2/1990: 35-47, 3/1991: 35-41.
- KATIČIĆ, Radoslav (1992): Baltische Ausblicke zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus. U: *Wiener slavistisches Jahrbuch* 38:53-73.
- KLUGE, Friedrich - Walter Mitzka (1963): *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Berlin.
- KUHAČ, Franjo Ksaver (1941): *Južno-slovjenske narodne popijevke sv. V*, Zagreb.
- KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, Ivan (1847): *Pěsme Ivana Kukuljevića Sakcinskog. S dodatkom narodnih pěsamah puka hãrvatskoga*. Zagreb. 1847:252-253.
- LAMBTON, Ann K.S. (1975): *Persian Vocabulary*, Cambridge (pretisak prvoga izdanja iz 1954).
- LEACH, Maria (Editor) (1949): *The Funk&Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*. 1. sv., New York.
- LOVRETIĆ, Josip (1987): Otok. Narodni život i običaji. U: *ZbNŽO* II.

- MACHEK, Václav (1957): *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, Nakladatelství Československé akademie vfd, Praha.
- MARGWELASCHWILL, Tomas (1937): Der Kaukasus und der alte Orient. U: *Zeitschrift für Ethnologie* 69:141-180, 306-365.
- MOSZYNSKI, Kazimierz (1934): Znaczenie etnografji Kaukazu dla badań etnologicznych na Bałkanach, U: *Lud słowiański* III:B 97-107.
- OKROPIDZÉ, Elizabeth (1974): *Distionnaire français-géorgien*, Tbilisi.
- ПАНЧЕВЪ, Теодор (1908): Дополнение на българския рѣчникъ отъ Н. Геровъ (Plovdiv).
- ПЕТРАНОВИЋ, Ј.Б. (1867): *Српске народне пјесме*, Sarajevo.
- RADIĆ, Antun (1897): Ilijev A. T.: „Bilinstvo u narodnoj poeziji, običajima, obredima i vjerovanjima Bugarâ“. U: *ZbNŽO* II:488-491..
- SCHRADER, Otto (1917-1923): *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde. Grundzüge einer Kultur- und Vorgeschichte Alteuropas*. Drugo, dopunjeno i prerađeno izdanje, ur. A. Nehring, Berlin und Leipzig.
- SKOK, Petar (1971, 1972, 1973): *Etimologijski riječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb.
- SOBOTKA, Primus (1879): *Rostlinstvo a jeho vyznam v v národních písniích, povfstech, bájích, obradech a povfrach slovanských*. Prag.
- STIPETIĆ-VALKA, Anka (1905): Ivanjski krijes. U: *Zbornik za narodni život i običaje* X:157-158.
- ШЕЙН, П. В. (1898): Великорусс в своих песнях, обрядах, обычаях, верованиях, сказках, легендах и т. п., Том 1, Санкт-Петербург.
- ŠPOLJAR, Zlatko: *Hrvatske pučke popijevke iz Podravine* (Virje s okolicom, s notnim zapisima), 1259 str. rkp., Arhiv Odbora za narodni život i običaje HAZU, sign. NZ 23^{a-d}.
- VRANČIĆ, Faust (1971): *Rječnik pet najuglednijih europskih jezika*, Liber, Zagreb, pretisak djela *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae & Ungaricae.*, Venecija 1595.
- ŽGANEC, Vinko (1924): *Hrvatske pučke popijevke iz Medimurja, I. svezak (svjetovne)*, Zbornik jugoslovenskih pučkih popijevaka, I. knjiga, JAZU, Zagreb.
- ŽGANEC, Vinko (1952): *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja. Tekstovi. Zbornik jugoslavenskih narodnih popijevaka, knjiga 5*. Zagreb.

KENNT JEMAND DIE JUNGE GALIBARDA?
Bratanić Studie über ein Element der urkroatischen Mythologie

Zusammenfassung

Hier wird eine unvollendete und unveröffentlichte Studie von B. Bratanić dargestellt, sein Zugang, Denk- und Arbeitsweise, seine Suche nach den Quellen. Es wird auch sein Briefwechsel mit Univ.-Prof. Giorgio Čitaja aus Tbilisi, den er um Auskünfte bat, veröffentlicht.

Bratanić versuchte, unverständliche Wörter „dananj“ und „galibarda“, welche im Refrain einiger kroatischer Lieder vorkommen, als verunstalteten Namen der alten khartwelischen Muttergöttin *Danana* zu erklären. Sie war bekanntlich die hauptsächlichste Hypostase der Sonnengöttin *Kal-Babar*. Die kroatische „Galibarda“ würde danach ursprünglich *Danana Kal-Babar* sein und sehr alte kroatisch-khartwelische kulturgeschichtliche Beziehungen bezeugen.

Die Texte der Lieder mit dem erwähnten Refrain können jedoch heute, nach den neuesten Studien über urslawische mythische Vorstellungen (Ivanov-Toporov, Katičić, Belaj), eindeutig aus dem Kontext der urslawischen Mythologie verstanden werden, in welcher von der Braut im Wipfel des Weltbaumes erzählt wird. Deshalb bleibt die auffällige Ähnlichkeit zwischen dem Namen der khartwelischen Muttergöttin und der unverständlichen Wörter aus den kroatischen Liedern auch weiterhin unerklärt.